

Mint gótikus templomépitők

Lövétei Lázár László: *Árkádia-féle*

Szerencsésebb, ha Lövétei Lázár László most megjelent válogatott és új verseit tartalmazó kötetét a végéről kezdjük olvasni. Vagy ha előbb olvassuk el az *Arany versek* című, háromívnyi kis füzetkékjét (2009, Hargita Kiadóhivatal), melyben a magyar nyelv legnagyobb mesterének 'kisebb' költeményeihez fűz személyes megjegyzéseket.

„Ha egy költőből tananyag lesz, fönnáll annak a veszélye, hogy a tankönyvek foglyává válik. Ennek viszont hosszú távon az a káros következménye lehet, hogy egy idő után elfogy körülötte a levegő, azaz: unalmassá válik – diákok és tanárok számára egyaránt. Ezért gondoltam arra, hogy megpróbálom kissé »leporolni« Arany életművét, ha csak tucatszámnyi Arany-vers erejéig is” – írja széljegyzetében. Hogy mért is szeretett bele annyira Arany János verseibe, maga sem tudja pontosan. „Mondhatnék egy csomó üres szót: hogy tetszik az Arany-versek tömörsége, klasszikus tisztasága és más irodalomtörténeti közhelyet. Egyvalami viszont biztos: szívesen álltam volna ennek a zseninek az ágya mellett – esetleg holmi versekkel zavargatva az öreget.” Főleg a kései, 'kisebb' Arany-verseket porolgatja jegyzeteiben áhítattal megmókázva – s int, ne vegyük mindenáron komolyan! –, látszólag semmiségekről, aprócsapról erről-arról szól, zavarba ejtően egyszerűnek látszik, holott persze lényegi és roppant mély, éppen csak más az ő Arany-képe, mint a megszokott, a nemzeti költő idolja. Az ő Aranya is világirodalmi rangú persze, ám nagyon is hétköznapi ember, zsörtölődő, nyavalygó és ekként és főképp: a poézis titkainak nagy tudója.

RÁCIÓ KIADÓ,
2009

Ami az alkatot, habitust és modort illeti, egyenes ági a kapcsolat Lövétei és Arany János között. Ki írta ezeket a sorokat?: „Hallgatlak tehát, és nagy örömmel tartom, / hogy éghet előtted magyarköltő-arcom; / hallgatlak-dúdollak, s nem kívánok szebbet: / áldjon meg az Isten, mint Te ezt a nyelvet...” Ez a lassú nyugalmú, epikus hömpölygésű, felező tizenkettesekben írt szoltározó vallomás nagyon is *aranyjánosi* – de persze, Lövétei Lázár László köszöntette így a nyolcvanéves – aranyilag szintén megbűvölt – Kányádi Sándort (*batyunk botunk fegyverünk...*). Ha tehát időben visszafelé olvassuk Lövétei Lázár László verseit, katartikus nyugtalansággal olvashatjuk. Legutolsó kötete óta (annak darabjait is beleértve) ugyanis költészete egyneműen tiszta költészet „remekműgyanús” (Sturm László) versek sorával. Amelyek jellegadó modora nemcsak Aranyra hajazik, de Kosztolányira, Dsidára, Babitsra, József Attilára, Radnótira, sőt Vergiliusra.

Indulásából még egyáltalán nem következett, hogy a neoklasszicizálás felé fordul, és egy pazar, tradicionális költészeti hagyományt újrateemtve, abban bontakozik ki lírai életműve. Korai versei utólagos olvasatban jelzik ugyan, de csak utólagosban, az 'érett' Lövétei lírai habitusát és a nagy versek készülődését, ezek azonban a maguk idejében nem látszottak. Ellenkezőleg, első két kötetében (*A névadás öröme*, 1997; *Távolságtartás*, 2000) úgy tűnt, mintha a minimalizmusra törekedve bizonyos antilírárt célozna meg (e mostani válogatásban ezeket a verseket egy ciklusba, *A névadás örömébe* sorolta, a második kötetből mindössze négy

[Szemle]

verset meghagyva), hiszen épp minimalizmusával különbözött el nemzedékétől is, a kilencvenes évek első felében, a magát transzközépként meghatározó kolozsvári Előretolt Helyőrség zajos csapatától. Orbán János Dénes, Sántha Attila, a prózaíró György Attila, visszafogottabban Fekete Vince olyasfajta lírai radikalizmust hirdettek meg, amely látványos gesztusokkal lényegében mindegyik hagyományos és jelenlevő költői beszédmóddal opponált. Lövétei első két kötete is elhatárolódás mind a múltbéli, mind a kortársi versmodellektől, nyelvi regiszterektől illetve költőmagatartásoktól, de elhatárolódás a transzközép harsányságától is. Tartózkodása egyedül Petri György reflektálatlan antipoétikájára, gesztusaira, fanyar kívülálló pozíciójára nem vonatkozik – elviselni, kibírni, túllenni, fanyalogni, elhatárolódni, elutasítani, nem azonosulni sem helyzettel, sem gondolattal, sem érzelmmel, semmivel. Minimalista versszövegei egyetlen végletesen redukált pont felé törnek, de ez a pont nem a csend pontja (Pilinszky), hanem az ürességé, a teljes kiürültségé. Nem megtagadja az emberi kötések, viszonyokat, hanem azok semmiyenységét manifesztálja. Semmi nem történik, élni unalmas közhely, az élet nagy közhely, közhely és merő unalom a szerelem és lerágott csontjaival az irodalom. Ezt az unalommá vált közhelyéletérzést variálják a versek, olykor blaszfémikusan: „A naivitást megbecsülendőnek / tartom. Olyan jól felszerelt. / Kár, hogy legkésőbb bérmáláskor / vége van neki” (*Feladvány egy értékről*); „Lehet bennem egy nemzeti / lobo-gós rész. Hisztizni is / szoktam ennek ürügyén. Van úgy, / hogy jó sokáig eltart” (*Hazafias lelkiület*); „A föl-földobott követ és a gravitációt / jól kitalálták, s az a helyes, / hogy ezt én is tudjam. Ez pedig akkor / a legkönnyebb, ha mindenféle blódségekkel etetnek” (*Túlélési manőver*); „Szomorúnak végleg képtelenség lenni. / Azazhog. És jó így. De gúnyos ne legyenek. / S ne legyen beszárás se, ha nincs egy rendes / halálvágy. Egy olyan igazán normális” (*Az epitáfium*

begyakorlása). Van ezekben a korai versekben jókora modorosság, szenvelgés, de az én fölöslegességének és az élet céltalanságának az érzését érzékletesen megjelenítik.

Aztán a harmadik kötettől (*Két szék között*, 2005) hirtelen megemelkedik költészete. A fordulat emberi oka a versekben pontosan dokumentálva van: rákbetegsége, hosszú kórházi elzártsága arra kényszeríti, hogy szembenézzen a halállal, a nemléttel. „Várom, nem keresem, de várom / az említésre méltót” (*Rendezett minden*) – írta első kötetében, s most előzmények nélkül megváltozik a semmi, az üresség hirtelen súlyos dilemmává válik. Mert ha üresség, ha élni semmi, most miért mégis, hogy mintha nem lenne az, ha háttal állt eddig a világnak, miért, hogy mintha megváltozna e háttal állás jelentése?: „Valahogy ez a nap is eltelik. [...] És csinálhatok bármit, / nem változik már bennem semmi sem. / Sejtettem, persze, eddig is, de amit // eddig csak mondtam, azt most elhiszem...” (*Farsang után*). A költő személyes közérzetét és apró semmittevéseit írja továbbra is versbe, utal betegségére, kínzó fájdalmaira, de a vers innen már a költészet és a lét örök alapkérdéseit célozza: ha lefokozott létezése, miért a kincsre várás mégis, s miért bármi, ha úgyis meghal az ember, s mit változtat a lényegen a halál? A hezitáló szemlélődés lesz a költő jellemző magatartása, s a súlyos szemléleti, gondolati fordulat megváltoztatja a vers modorát, nyelvi regiszterét, illetve meglepő fordulattal erőteljes hagyománykijelölést hajt végre, mégpedig a klasszicizáló nemzeti hagyományok irányába. Az élet befejezése előtti utolsó számvetéseket végző, az emberi lényegre rákérdező, illetve halálos betegséggel küszködő József Attila, Dsida, Kosztolányi, Babits és persze Arany János sorait hívja versbe, illetve az ő versformáikban és modorukban írja a maga szemlélődő hezitálásait, a bölcséleti líra remek darabjait. Szakrális és profán zoltárookban, szelíd elégiába forduló gondolati költeményekben groteszk évődéssel vagy nagyon finoman pörölve, még inkább: tűnődve, hezitálva. Olykor alig észlelhető az allúzió, bár a kihullott hajszálak persze hogy

a fájdalmasan korán halt Dsida *Hulló bajszá-lak elégiáját* citálják, ahogy a *Tíz parancsolat* is őt, s a *Jobb lesz* záró sorában is vele, Dsida halálvárásával tusakodik. A „pedig már majdnem elfeledted: / – Senki sem halhat meg helyetted” (*Már majdnem elfeledted*) Dsida-soron Lövétei alig mozdít, ám ez az ’alig’ megváltoztatja a sor üzenetét, Lövéteinél a fájdalmas, rezignált lemondás elfogadása lesz: „Jobb lesz, ha végleg elfelejtetted, / – Senki sem halhat meg helyetted...”

De Dsidánál is erőteljesebb József Attila kései költészetének (*Magánzsoltár*, *Vasbatos*, *Harminc*), majd pedig a megrendülten elégi-kus bölcséleti költemények Kosztolányijának, illetve a szintén kései, zsörtölődő, „nyavalygó”, kételyek gyötörte Arany Jánosnak a beszüremlése verseibe. És itt valami egészen különös dolog történik, az, hogy Lövétei persze vendégszövegekkel és roppant gazdag allúziókban be is játssza e rokon világú alkotók sorait, kifejezéseit, hogy virtuóz parafrázisokat ír, de ráismerhetően, félreérthetetlenül ennél erősebb rokonságot vállal velük: mintegy – valamilyen mértékben – magára is ölti habitusukat, modorukat. Vajon az „Árkádia-féle” vers egyszerű Arany-parafrázis volna csupán, ha ilyen sorok sorjázna benne: „Van egy régi ismerősöm, / Rendes nevén: a halál. / Véle kéne kibékülni, / Amennyiben rajtam áll”? Vagy a *Két szék között* csupán Babits *Ősz és tavasz között* című nagy gondolati költeményének újraéneklése: „Valaminek vége akar lenni... / Semmi kedvem nincs elébe menni: / sokkal jobb így, székek közt, a földön: / ide még a jó felem is följön / számon kérni mindenből a kvótát, / ha már kezesként értem is jótállt.” Pompázatos nyelvi gazdagságával, virtuóz verselésével igazi poeta doctusi remek a *Hol volt, hol nem volt* című, talán a legösszetettebb rétegzettségű bölcséleti verse is. Allúziók, vendégszövegek és saját szövegek (és pretextusok: „»Lehet bennem egy nemzeti / lobogós rész« [...] kár, hogy kamasz fejfel csak szórakoztam...”) roppant sűrítésének pazar játéka a vers. A költő személyes fájdalma, tétovasága, létben való botorkálása sorra hívja a rokon dilemmákkal vívódókat: Dsidát („s

még jó, hogy semmi nem jutott eszembe”), Vörösmartyt („törölhetem a nagy kedvence-met, / a »Setét eszmék borítják eszem...«-et”), József Attilát („megrágtam mindent, ami ehető – [...] Nincs hátra más, mint a semmittevés – / ez az én munkám és nem is kevés...”), Kányádi Sándort („s ami eddig sarokkő volt egy házban, / lehet-e most oltárkő ugyanott”), s hangsúlyos pontokon Kosztolányit („És amúgy sem vagyunk otthon az égben... [...] Ne várjon tőlem senki holmi ódát: / se hajnal nincs, se részeg nem vagyok”).

Azzal, hogy Lövétei Lázár László a maga semmi-érzését egy nagy költészeti hagyományban, tágabb viszonyítási pontok, koordináták között gondolja újra, fokozatosan maga is megértőbbé, elfogadóbbá, majd pedig ragaszkodóbbá válik e semmi-lét iránt. A Semmi helyét lassan elfoglalja a van vagy nincs, de egyre inkább létező Valaki. Nem az immanens, a filozófusok istene, hanem egy transzcendens, a klasszicizáló magyar bölcséleti költészet hagyományában megformálódott – leginkább a Kosztolányi-versekből ismerős („Nézd csak, tudom, hogy nincsen mibe hinnem, / s azt is tudom, hogy el kell mennem innen [...] mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak / vendége voltam” – *Hajnali részegség*) – Valaki. Vele kezdeményez hezitáló dialógusokat, s a kötet – bővebb elemzésre érdemes – gyönyörű íve azt az utat is híven követi, ahogyan létének fanyalgó elutasításától talán egyszerre jut el a Valaki, a Halál és az Élet alázatos, csöndes, hálatelt elfogadásáig: „mikor a fogadás véget ér, / nem bánom majd: kezdődjön újra minden, / mint tenyere-mben a rózsafüzért” (...*mészfehér*).

A válogatott kötet harmadik ciklusát, az új verseket ezen a szemléleti-gondolati ponton vezeti be, illetve át Lövétei a „*Két szék között*” egyik példányára versével. Egy zombi verse, írja fanyar öniróniával alcímül, visszaénekléi saját költészetének pretextusát („miért pont én legyek, aki feladta?”), de innentől már a zsoltáros tónus erősödik föl. Letisztult, klasszicizálódó formakultúra, finomra csiszolt világos, egyértelmű nyelv jelzi az elfogadás, az igenlés gestusát. Ahí-

[Szemle]

tatot és felszabadultságot hoz számára a föl- ismerés, hogy elfogadta az életet, és készen áll a csoda el- és befogadására. „Hisz éppen / az Ő kegyes malasztja / s e könnyűség segített / a mocsárból ki éppen. [...] Ó, nemo contra Deum!, / én mégis arra kérem, / engedje megtalálnom / a válaszút csodáját / s a lidércfényt fölött, / még innen a halálon” (*Mindenszentek után*).

A legújabb verseket tartalmazó utolsó ciklus is igazi meglepetés, ahogyan a költő a vergiliusi bukolikus hagyományt veszi birtokba. A ciklus öt eclogája (*Nulladik, Első, Második, Negyedik, Ötödik ecloga*) a vergiliusi dialogikus, illetve monologikus ecloga modorában Árkádia idilli derűjét idézi föl – játékosan, mókásan, finom iróniával, öniro- niával és fölszabadult derűvel. Az „Árkádia- motívum”, a bukolikus költészet persze át- ível a magyar költészeti hagyományon is, melyet főleg Dsida, Áprily és Radnóti ne- véhez kapcsolunk. A *Két szék között* kötet- ben már megjelent az Árkádia-motívum, de ott még nem a nyugatosok antik, antikizá- ló, hanem az alig ismert és alig számon tartott Berzsenyi-féle, illetve az Arany Já- nos-i Árkádia-értelmezésnek a hagyományát erősítette meg. Nem az idillt, hanem az antiidillt, a provinciahelyzetre ironikusan, önironikusan reflektáló berzsenyis értel- mezést („Ne jöjjék Méltóságod Niklára! / Nincs itt egyéb, nincs görög szegénység, / lírai rendtelenség, pipafüst s egy durva de- mokrata” – idézi *Levéltöredék* versének mot- tójában Berzsenyit), illetve az önlefokozás- ban, önkariközásban is nagymester Aranyét. Arany János 1853-as *Árkádia-féle* című versére virtuóz parafrázist ír („Egy- két dolog kéne még, de / Az se baj, ha el- marad. / Kényelmesebb nem is kérni, / Mint lenyelni, hogy nem ad... / Muszáj vagyok azt hinni, hogy / Egyre megy, / S harminckét év is elég nagy / Kásahegy” – így Lövétei), és saját költészetében úgy is folytonosságot teremt, hogy az előző kötet e versét most az utolsó ciklus és a teljes kötet címéül is (egy ékezetkülönbséggel: *Árkádia-féle*) megteszi.

Az eclogákban viszont a vergiliusi for- márt és modort frissíti föl a költő. A ciklus (egyelőre inkább tervezett ciklus) koncep- cionáltságát az is jelzi, hogy a kötetből a harmadik ecloga hiányzik (utóbb a *Kortárs* 2010/5. számában jelent meg; bár az is el- képzelhető, hogy e gesztussal Radnóti előtt tiszteleg, aki a hatodik ecloga megírását tervezte későbbre). A történet szerint a Költő meglátogatja az erdélyi csobánokra emlékeztető Pásztort, aki természetesen Lacinak szólítja őt. A fikcionáltság nyilván- való, itt is allegorikus figura a Pásztor, a költő viszont csak részben allegorikus, rész- ben nagyon is hasonlít a valóságos Lövétei Lázár Lászlóra, ekként a Költő versbeli megjelenése szerep is meg vallomás is, sze- repbe rejtőzés is meg szerepben való meg- mutatkozás is. Lövétei korábbi verseinek határa a személyesség volt – itt hirte- len szélesre tárul világa, a költő már-már ’vízügyi’ szinten lesz problémaérzékeny. A nyelvi felszínen ugyanis álnaivan, valójá- ban nagyon is komolyan, sőt komoran ar- ról diskurálnak, vajon miért is lenne jobb, szebb, teljesebb az élete a nehezen élő Pásztornak, mint a tékák biztonságában verselgető Költőnek, ám a bukolikus áhíta- tot rendre átszővi a lefokozó finom ironia. Idill helyett olyan antiidillbe botlunk, ahol már az idill utáni vágy is ironikus – a Pásztort például a Greenpeace egrecírozza, hogy nyája letapossa a védett nárciszt, a *Negyedik ecloga* története szerint egy másik pásztortól azért szökött meg asszonya, mert nem bírta elviselni a civilizációs komfort hiányát. De ironikus, groteszk a Vadór ki- vonulása is („úgy megutáltam az emberisé- get, mint a puliszkát... / Ott kibiceltem a városi ködben megzavarodva / mindenféle szemétséghez, s mindez mire volt jó? / Volt ott minden, amit csak megkívánhat az ember, / s úgy kiürültem, mint hét közben a templomi persely” – *Ötödik ecloga*), mert nemcsak a világ, de maga is lefokozásnak látja ’természetbe való kivonulását’: „KÖL- TŐ: S nem fáj, hogy lesüllyedtél ebbe az *állati* sorba? VADÓR: Már hogy a faszba’

ne fájna, de »erdeiként« ez a dolgom.” Háborús időkben, fenyegetettségben írták Vergilius is, Radnóti is a maguk eclogáit – a Lövétei-vers is fenyegetettség idején születik: világunk egésze került a fenyegetettség állapotába, s már a kivonulás is lehetetlen. De az eclogákban Lövétei saját költészetének pretextusait is visszaénekl: indulását is a kivonulás, az elhatárolódás életérzése határozta meg, majd betegsége miatt kényszerült ’kivonulni’, most pedig egyetemesebb hangsúlyt kap a paradox kivonulás – miközben a civilizációból való már-már blaszfémikus kivonulással mégiscsak nyüzsgő, lenyűgözően eleven világgal telítődik meg a vers.

Csalókák Lövétei Lázár László eclogái – nagyon egyszerűnek, nagyon átláthatónak tűnnek, holott ezek is többretegűen strukturáltak. S csalókák palinódiái, parafrázisai, allúziói is, olyannyira, hogy azok pompázatában másodlagosnak is tetszhet a saját szöveg (Sturm László); máskor a választott előd habitusa, modora olyannyira szét-sugárzik a Lövétei-versben („*Árkádia-féle*”; *Tíz parancsolat*; *Két szék között*; *Harminc*), hogy megkockáztatható, talán azok is inkább szerepverseknek, szerepbujkálós verseknek tekinthetők inkább. S persze fölmerül a kérdés, ezek az allúziókkal sűrűn átszótt, modorba, alkatba rejtőzött szerepversek miben különböznek el az elmúlt

idők divatba jött, mára kimerült szerepverseitől. Ha elfogadjuk azt a posztmodern tézist, miszerint minden új szöveg csak már létező szövegek újrendezése, akkor Lövétei ilyen jellegű erőteljes lírai radikalizmusa határozottan, ad absurdum posztmodern karakterű. Mert a „lenni vagy nem lenni” kérdését, a lét nagy dilemmáit megírta remekművekben Arany is, Kosztolányi is, József Attila is, Dsida is, Babits is – mit lehet öhozzájuk hozzátenni még? Az első kötetek antilírája után Lövétei egy hatalmas (megtartó, megerősítő) irodalmi hagyományban ismeri föl és határozza meg magát – s mint a gótikus templomépítők vagy a középkor festői, nem elkülönbözni akar, hanem az eszményi mintához játékos kedvvel is, alázattal is igazodni, és hasonlót létrehozni, a mintán épp csak egy aprót mozdít, egy negyedfokot csak, ám ettől az apró elkülönbözéstől mégis kongeniálisan sajátos lesz.

Már a *Két szék között* kötetben látszott, hogy nemcsak nagy versek íródnak Lövétei Lázár László műhelyében, hanem – takarékos üzeműben, válogatott verseit írva csak – nagy formátumú költészet is készülődik. Az *Árkádia-féle* nagyon jelentős kötet, átrendezi a kánont – még sok munkát ad a műértőknek, és örömet az olvasóknak.

PÉCSI GYÖRGYI

Igével és kenyérrel

Zsille Gábor: *Amit kerestünk*

Zsille Gáborról elmondhatjuk, hogy még mindig ifjú tehetség.

Sokoldalú irodalmár: költő, műfordító, esszéíró. Az *Amit kerestünk* a negyedik verseskötete, s ezen kívül megjelent egy prózakötete és egy tanulmányt tartalmazó könyve. Egyéni lá-

DUNA-PART KIADÁS,
ÉRD, 2009

tásmóddal megáldott szerző, aki a lengyel irodalomban éppúgy otthonosan mozog, mint Bella István vagy éppen Kuklay Antal életműve környékén.

Lengyel vonzódása több mint a baráti nép poézisének szeretete és ismerete. Az egész

[Szemle]

kultúra, a szokások, az ételek, a nők egyaránt érdeklik. Ebben is rokona Bella Istvánnak, és természetesen nem véletlen, hogy Érden neki adták az első díjat, amit néhai költőtársáról neveztek el. Új verseskötetének egyik legszebb művében is erről az emberi és irodalmi kapcsolatról vall. *A Beféjezetlen levél Bella Istvánnak* egyben lírai búcsúlevél is. Jellegzetes Zsille-vers, merengéssel, meditációval, tündésszel, szabadon szárnyaló gondolattal, némi álomszerűséggel. S a végén a gesztus: „hallgatótag mesterem vagy, / István utcai holt. Gondolj majd rám –”.

A búcsúzás egyébként is fontos mozzanat ebben a kötetben. Beney Zsuzsától, Lászlóffy Aladártól vagy éppen a *Tömegsírban* többektől is elköszön. Ez utóbbi esetben így fejezi be sorait: „ki gyászol titeket, Ervin és Győző, / máris hiányoztok, István és Zsuzsa, / Isten veletek, András és György, / ez hát a kikötő, szegény Gáspár.”

A keresztény hívő ember módján, bizonyos fokú misztikus hangon néz szembe a halállal a költő, s talán ebben a világképben is fölfedezhetjük nála a lengyel szellemiség hatását.

S ha már ismét a lengyelekről esett szó, említsük meg, hogy prózában is elmondja saját lengyelországi történetét. (2000 és 2004 között Krakkóban élt.) *A Kedvenc krakkói költőm* című írásban Adam Zagajewski a főszerplő, akivel „csodálatos találkozásait” idézi föl. Egyebek között rálelünk itt Zsille Gábor sajátos iróniájára, ami gyakran öniróniába torkollik. Akik személyesen ismerik őt, azok tanúsíthatják: fanyar humorral, némi egészséges önmutogatással fűszerezett ez a minőség nála. A hétköznapi életben is költő, szeret a középpontban lenni, és közben szellemes nyelven kommunikál. Élete, társalgási stílusa, levelei, dedikációi mind-mind az életmű részei.

Ezzel együtt nem idegen tőle a torokszorítóan szép és megkapó hang, a pillanatok varázsának hagyományos megörökítése. Szabad és kötetlen versbeszéde egyben a legnemesebb tradíciókra épülő értékeket közvetíti. Verses önéletrajzban vall 1956-élményéről (bár

akkor még meg sem született), igazi költő módján. Személyes sorsa része a történelemnek, vallja, hogy a forradalom és szabadságharc nélkül teljesen más lenne az élete. Hangja mentes a pátosztól, de telített érzelmekkel. Az '56-ban családját elhagyó nagyapja tettének következménye a költő egész sorsa, létezése. Így ér véget a vers: „ha ötvenhatban / a nagyapám úriember lett volna, / most nem lennék magyar költő, / csak néhány szót tudnék magyarul, / nem ismerném a Túró Rudit, / Pilinszky hangját, Szárszót és Tihanyt, / szervusz helyett azt mondanám: hi!, / e családi történetre: story, / ötvenhatra: history.”

A teljesség igénye mozgatja tollát, a „mindenséggel mérd magad” József Attila-i morális parancsa szerint. És benne van ebben az „ehess, ihass, ölelhess, alhass”-féle „szentnyegyesség” is... Verseivel azt sugallja, hogy igével és kenyérral egyszerre kell élnie az embernek ebben a hol a kenyeret, hol az igét nélkülöző világban. Ezért is oly megrázó a *Velimir Hlebnyikov* című verse, melyben egy krakkói tejsárdában megrendelt mazsolás-túrós palacsinta idézi föl az 1922-ben éhen halt orosz költő alakját. Itt adózik a sztálini önkény és barbarizmus áldozatainak. Ez az érzékenység hozza még közelebb a lengyelekhez is, akiknek történelmi sorsa a tragikumban rokon a miénkkel. Jellemzi Zsille Gábor bizonyos műveit a hazaszeret nyílt vállalása is. Sajátosan, némiképp Márai Sándor *Halotti beszédére* emlékeztető módon a *II. közege*ben, melynek aztán ez a kulcsmondata: „de ki nyelvében él, közeget sohasem válthat...” A tájszeretnek, a tájhaza iránti érzelmeknek számos jelét adja tájverseiben (*Mit sűg a térkép, Balaton-part, őszel, Tájékp*). De más tájak is vonzzák, Európa egészének részei. Élményszerűen írja le útjait, az olvasó könnyedén bele tudja képzelni magát minden egyes mozzanatba. S aztán jön a nagy ráismerés: „...önmagam elől soha, / egyszer sem futhattam el, nem megy, / nem lehet csak úgy megszabadulni, / húsz liter benzin, egy vonatjegy árán” (*Nem megy*).

És közben gyakran megállunk és elmerengünk. Zsille Gábor ugyanis a legnemesebb ér-

telemben vett szépséget ragadja meg, mint például az Adam Zagajewski mottója („A költészet a ragyogás keresése”) alá írott *Ragyogás* című vers befejezésében: „– néhány perc csupasz lángolás / egy forró júliusi napon / felszikkasztó harmatcsepp / valami lilás színű bogyon / holdkóros lepke az íróasztalon / szárnyán megcsillan a lámpafény”. A szépség megragadása összefügg azzal a hittel, a keresztény ember határozott világgépével, amely ugyancsak termékeny talaja ennek a költészetnek. Nem szónokias, nincs pátosztól átítatva lírájának eme vonulata sem. A teremtett világ minden egyes részlete, az apró és a méretes elemek együtt vannak jelen, finom képzettársításokkal, képekkel, a stílussteremtés megannyi elemével. Szép példa erre az *Úszó*: „...e kéz, víztükör / alatt remél, csalódik / két félkört rajzol / imára kulcsolódik”. A kifinomult, tömör versbeszéd jól szolgálja az alkotói szándékot. Visszafogottan, intim módon. Ahogy visszafogott az ember hite, s ahogy a legbelső szobában (Jézus parancsa szerint) imádkozik a hívő.

S a teremtett világ minden eleme, a táj, a növények, a nyári alma, a muskátli pirosa

elő valóság, másrészt az emlékezés, az eltűnt idő nyomába eredő gondolat összetevője. Melankóliával, keserédes múltidézővel, a teljes élet, a teljes sors vállalásával. Ebben a családi legendáriumnak is helye van, az ősök tiszteletének, a szeretett elődök alakjának hasonlóképpen (*Esti séta*).

Közben ne feledjük, hogy hangja közvetlen, és az olvasó úgy érezheti, hogy csak hozzá szól. Miként Kosztolányi Dezső a *Hajnali részegség* elején. A költő társalog velünk, megszólít bennünket, közvetlen kapcsolatot teremt. Eközben lopja be tudatunkba legfontosabb üzeneteit. És számára költészet az egész létezés, a világ minden eleme. A muslica aszott teteme éppen úgy, mint a szemközti tetőn az antenna elvágott drótja. Milyen jó lenne így látni a világot! Neki mindenesetre megadatott (*Ez mind költészet*).

Persze az is fölszakad belőle, hogy „Amit kerestünk, sehol sem leltük...”, ahogy a kötet címadó záróvers kezdő sorai jelzik. Az olvasó számára azonban bizonyosság, hogy Zsille Gábor kereső szenvedélye tovább fokozódik.

BAKONYI ISTVÁN

Megkéssett számvetés

Kurucz Gyula: *Tükörben a balál*

z emberi személyiség egyik legösszetörösebb tevékenysége,

hogy meghatározott életkorban végigtekint a maga mögött hagyott esztendőkön. Számba vesz, értékkel, önvizsgálatot tart, hogyan is sáfárkodott a rá bízott tehetséggel. Átgondolja, mi az, amit elért vagy éppen elvesztett, milyen emberi és szellemi útmutatást kapott élete során. E különleges lelkiállapot ábrázolásának gazdag hagyománya van irodalmunkban, amely most Kurucz Gyula regényével gazdagodott.

KAIROSZ KIADÓ,
2009

A *Tükörben a balál* nagyon sokféle műfajjal áll rokonságban. Megidé-

zi gazdag memoáirodalmunkat, de az emlékezés gesztusa a műben a fiktív főszereplő, Lőrincz Dániel lelki, szellemi formálódását is feltárja. Olyan epizódokat emel ki életéből, amelyeknek személyessége a konfesszió hagyományával rokonítja a regényt. A szöveg elbeszélsmódja nem egyes szám első személyű, de a harmadik személyben megszólaló főszereplő gondolatait adja vissza. Ez a technika Németh László lélektani regényeinek áttük-

[Szemle]

rözeses tudatbrázolásához hasonlít. Kurucz Gyula a főhős jellemformálódásának sokszínű, érzékletes bemutatásával mégis olyan életpályát teremt, amely joggal állítható a *Puszták népe*, az *Egy polgár vallomásai* vagy az *Anyám könnyű álmot ígér* alakjainak életútja mellé. Esmélődések és csalódások, örömteli vagy éppen kudarcot magukban rejtő epizódok követik egymást.

Kurucz Gyula szereplők sokaságát mozgatja, idézi fel, majd feledkezik el róluk. Szétágazó, majd összefutó sorsokat mutat be, mint Szabó Magda *Régimódi története* vagy Mészöly Miklós *Családaradása*. Kurucz művének erénye, hogy a családtörténet mellett társadalmi tablót is megrajzol: szülőket, rokonokat, város- és falubelieket, barátokat és ismerősöket, akiknek életútját jelentősen formálják a történelmi sorsfordulók a nyilasoktól a kommunista hatalomátvételen át az egyre puhuló diktatúra világáig.

A regény címében szereplő tükör szó fontos a mű értelmezése szempontjából. A szülők elvesztése Lőrincz Dániel életének felidézésére, önvizsgálatra ösztönzi. A halál élményével történő szembesülés azonban olyan tükröt tart elé, amelyben egyként megidéződnek a közel- és a régmúlt emlékei. Az egyén élményei pedig soha nem lehetnek függetlenek a megélt világtól. Az emlékeket azonban szét is szórja ez a tükör. Nem teszi lehetővé a folyamatos és teljes számbavételt.

A *Tükörben a halál* szövege az édesapa betegsége köré szerveződik. Őt látogatja meg a kórházban fia, Dániel. A történetmondó megindító szeretettel idézi fel ezeket a találkozásokat: „Tartja apja finom, karcsú ujjait. Körmét mindig különös gonddal ápolta: szappan, kefe, aztán elővette a reszelőt, s görbe végével gondosan föltozlogatta körmén a bőrt. [...] Apja alkarján már jóval kevesebb az izom. Vékony lett mindene, bár hordómelle még emlékezteti gyermekkorára vasemberére. [...] Egymás szemébe néznek. Egy ideje úgy érzi, teljesen fölösleges beszélniük.” Az apa a történet jelenében már halott, a nála tett látogatások, beszélgetések azonban újra meg

újra felötlenek. Az ő halála indítja meg az emlékek áradatát.

A regény visszatekintve meséli el Lőrincz Dániel életét. Események laza füzére formál meg egy életpályát. Emlékek mélyítik, formálják jellemét, alakítják sorsát, de nem mindig időrendben halad előre az elbeszélés. Mozaikokból épül fel a történet, így tud meg az olvasó egyre többet a főszereplőről. A *Tükörben a halál* árnyaltan mutatja be a család évtizedeken átívelő történetét. A főjegyző édesapát 1948-ban kilakoltatják a községházáról, majd elhurcolják és megverik. Életét derékba töri ez a megpróbáltatás. Kísérleteket tesz ugyan a boldogulásra, de próbálkozásai hiábavalók: önpusztító életmódja, kicsapongásai a leépüléshez vezetnek. A családi otthont felidéző lírai szépségű emlékképek a regény legsikerültebb részei: „A nagy, mindenek szobájában a cserépkályha közelében állt a kettős családi ágy, kétoldalt az éjjeliszekrény, az egyiken a kis világvevő rádió, azon hallgatta apa késő este görnyedten a Szabad Európát. [...] Az utcai frontra nyíló, két fehér spalettás ablak között anya talpig tükrös fésülködőszekrénye. Az oldalsó fiókok tetején finom csipketerítők között tucatszi púder tarka pora.”

A megszépítő, régmúltbeli idill képei nyugalmat, békét sugároznak. Barátok, borozgatások emlékét idézik: „A községházán barátok között jól csúszott a bor a vacsorák után. A férfiak spiccesek voltak, attól jöttek a jó adomák, attól énekeltek. És mindig ott ültek vigyázó szemmel a nők.” Ez a nyugalom éles ellentétben áll apja későbbi zaklatott életével és az időben a jelenhez közelebb álló időszakok feszültségével, zaklatottságával, felgyorsult élettempójával, traumáival.

Lőrincz Dánielnek magának is meg kell küzdenie a boldogulásért. A szülők közötti veszekedések, a köztük tapintható feszültség, apja kimaradásai az ő életében is nyomokat hagynak. A későbbiekben meghatározóvá válik számára „élete talán legszebb négy éve”, amikor a sok száz éves sárospataki hagyomány farag belőle embert. Magánéletében öröмок és kudarcok váltják egymást: futó kapcsolatok,

[Szemle]

szenvédélyes szerelmek, elválások, lakásépítés, költözések, majd aggodás születendő gyermeke életéért. A *Tükörben a halál* nevelődésregény is. Főhőse fokozatosan válik felnőttebbé, a nőkhöz való kapcsolata is egyre érettebbé teszi, végül felelős apa lesz. Dániel folyamatos harcot folytat a politikai rendszerrel azért, hogy utazhasson, konferenciákon vehessen részt, könyvet adhasson ki. Érdeklődő, kíváncsi természetű, kalandvágy hajtja: unokatestvérével elveszett rokonokat kutat fel a Dráva-völgyében.

Kurucz Gyula regénye a megkésett számvetés könyve, keserű szembesülés az elvesztegetett lehetőségekkel: „Nekilátott lejegyezni mindazt, ami történt, hogy elolvashassa az a kevés ember, akit még érdekel.” A mű zárata csupán formális. Főszereplője maga is betegségekkel küzd, megráncosodott bőrrel néz a tükörbe, és bizonytalan a jövőjét illetően. A szüleinek hiányát tudatosító férfi megrendültsége teszi a *Tükörben a halált* maradandó olvasmánnyá.

CHOVÁN ISTVÁN

